

CEZAYİR'DE ÜSLENMİŞ TÜRK DENİZCİLERİN OSMANLILAR TARAFINDAN HİMAYE ALTINA ALINMASI (1502-1534)

GETTING UNDER PROTECTION OF TURKISH MARINES BASED IN ALGERIA BY THE OTTOMANS (1502-1534)

Yıl 3, Sayı 1, ss.01-17.

Year 3, Issue 1, pp.01-17.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 30.10.2022

Submitted: 30.10.2022

Kabul Tarihi: 16.01.2023

Accepted: 16.01.2023

Atf Bilgisi / Reference Information

Çetin, V. (2023). Cezayir'de Üslenmiş Türk Denizcilerin Osmanlılar Tarafından Himaye Altına Alınması (1502-1534), *Africana-İnönü Üniversitesi Uluslararası Afrika Araştırmaları Dergisi*, 3 (1) , 01-17.

Veysel ÇETİN

İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,

cetinkeysel@itu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-8415-4485

Öz

Osmanlılar; çok geniş bir coğrafyayı tek bir devletin sınırları içerisinde, aynı siyasi yapı altında toplamayı başarmışlardır. Çok geniş topraklara hâkim bir devlet yapısının oluşturulabilmesi; yerel yönetimler, kültürler, toplumsal dinamikler ve dengelerin dikkate alınmasını zorunlu kılıyordu ki Osmanlılar bunu ustalıkla yaptılar. Kurulduğu yıllardan itibaren, Osmanlı siyasi karar alıcıları, ülkenin sınırlarını genişletme politikasını benimsediler. Bu politika doğrultusunda, askerî hareketlerle fetihler yapıyor ve bununla birlikte kazanımların kalıcı olması maksadıyla fethedilen yerlerde bölgesel dinamikleri gözeterek yerel yönetimlerin kurulması sağlanıyordu. Devlet tek merkezden yönetiliyordu ancak bölgesel koşullara göre yerinden yönetim şekli uygulanan eyalet teşkilatları da oluşturulabiliyordu. XVI. yüzyılda Akdeniz, bir yanda Osmanlı Devleti'nin öncü konumunda olduğu Müslüman dünyası, diğer yanda İspanya'nın temsil ettiği Katolik Hristiyan dünyası arasındaki çatışmaların gerçekleştiği alanlardan biri olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki nüfuz alanını genişletmesinde Mısır'ın ele geçirilmesi önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir. Akdeniz ve Atlantik'te kıyıların olması, Avrupa'ya yakınlığı ve Afrika'nın iç bölgeleriyle Asya ülkelerine ulaşmada önemli bir noktada yer alması sebebiyle Kuzey Afrika, tarih boyunca büyük devletlerin ellerinde bulundurmak istedikleri bir yer olmuştur. İstanbul'a çok uzak bir bölge olan Kuzey Afrika'nın sınırlara katılması için de yerel dinamikler üzerinde çalışılarak hareket edilmiştir. Korsanlık, Akdeniz coğrafyasında ve özellikle kıyı kesimlerde yaşayan insanların çeşitli şekillerde fayda sağladığı bir gelir kaynağıydı. Medeni hayata ters ve insanlığa birçok zararı olmasına rağmen, bu fiiller toplumsal destek daima var olmuştur. Ekonomik getirisi nedeniyle bu fiillerin kabul edilebilir meşru eylemler olarak algılanması sağlanmıştır. Bu noktada dinî gerekçeler öne sürme yöntemi, kullanımı kolay ve ikna edici bir araç olarak ön plana çıkmaktadır. Bu gerçekten hareketle Osmanlı Devleti, XV. yüzyıl başlarından itibaren Akdeniz politikasına yönelik geliştirdiği stratejinin merkezine korsanlık yaparak varlıklarını sürdüren Türk denizci grupları koymuştur. Türk denizciler; ellerindeki deniz araçları ve eğitimli personeliyle, Osmanlı Devleti'ne, Batı Akdeniz'de de varlık gösterme ve askerî harekât gerçekleştirme imkânı sunmuştur.

Anahtar kelimeler: Kuzey Afrika, batı Akdeniz, Osmanlı, korsanlık.

Abstract

The Ottomans had succeeded in bringing a very wide geography including Anatolia, the Balkans, the Black Sea, the Aegean and the Mediterranean under the same political structure within the borders of a single state. The creation of a state structure that dominates such a large land necessitated the consideration of many factors and balances like as local governments, cultures, social dynamics, all of which the Ottomans did it skillfully. Since its establishment, the decision makers of Ottoman State adopted the policy of expanding the borders. Conquests were made with military operations, but in order to make these gains permanent, local governments were established in the conquered areas by taking care of regional dynamics. The state was governed from Istanbul, but small state organizations were also formed, in which local government was implemented according to regional conditions. From the beginning and during the 15th century, the Mediterranean was one of the areas where conflicts took place between the Muslim and Catholic Christian world where the leaders are on one side

2 | Veysel ÇETİN

the Ottoman Empire and the Spain, on the other. The conquest of Egypt is considered as an important step in the expansion of the Ottoman Empire's sphere of influence in the Mediterranean. Throughout history, North Africa has been a place that great states have aimed to hold due to its coasts in the Mediterranean and the Atlantic, its proximity to Europe and its location at an important point in transportation to the inner regions of Africa and Asian countries. During the conquest of North Africa, a region very far from Istanbul, local dynamics were also analyzed and studied. Corsairing was a source of income for Mediterranean people living in the coastal areas. The presence of the Ottomans in North Africa should be considered by taking into account the fact of corsairing. Local people in North Africa have always supported actions of corsairs, although they are against the civilized life and cause many harms to humanity. Due to the economic benefits, these actions were perceived as an acceptable legitimate business. Considering this fact, from the beginning of XV. Century, the Ottoman Empire put Turkish sailors at the center of the strategy adopted for the Mediterranean policy. These groups, with their naval vessels and trained personnel, make it possible for Ottoman Empire to carry out military operations in the Western Mediterranean.

Keywords: North Africa, western Mediterranean, Ottomans, piracy.

Structured Abstract

The Ottomans had succeeded in bringing a very wide geography including Anatolia, the Balkans, Mediterranean and Black Sea under the same political structure within the borders of one state. Such a state structure that dominates such a large land necessitated the consideration of many factors and balances like as local governments, cultures, social dynamics and balances were required to be taken into account, which the Ottomans did it skillfully.

During the conquest of North Africa, a region very far from Istanbul, local dynamics were also analyzed and studied. Taking this fact into account, decision makers of the Ottoman Empire put Turkish sailor groups at the center of their strategy adopted towards the Mediterranean policy. Since its establishment, the policy of expanding the borders was adopted. In the economic conditions of that period, possession of large lands was a condition of being a strong state. Since economic structure requires large borders, first of all, conquests were made with military operations, but in order to make these gains permanent, local administrations were established in the conquered areas by taking into account of regional dynamics. All the country was governed from the Capital but, however, it was also possible to establish provincial organizations in which local government was applied according to regional conditions.

During the 15th century, the Mediterranean was one of the areas where conflicts took place between the Muslim and Catholic Christian world where the leaders were the Ottoman Empire and the Spain on opposite sides. Throughout history, North Africa has been a place that great states have aimed to hold due to its coasts in the Mediterranean and the Atlantic, its proximity to Europe and its location at an important point in transportation to the inner regions of Africa and Asian countries. In the same period, corsairing was a source of income for Mediterranean people living in the coastal areas. People have always supported actions of corsairs, although they are against the civilized life and cause many harms to humanity. Due to the economic benefits, these actions were perceived as acceptable legitimate business. At this point, it is seen that the method of putting forward religious reasons is an easy to use and convincing tool.

The root cause of the struggle in the Mediterranean was based on economic competition but, however, the fact that Spain was one of the most potent states in the Catholic world and the Ottoman Empire was the state with the highest military capacity in the Islamic world gave both an opportunity to claim that the reason for this struggle was to protect and defend the religion. However, the developments in the historical process have shown us that states could cooperate with any belief group for their economic interests. Actually, we see that the Ottoman Empire did not hesitate to make alliance agreements with states from the Christian Western World as circumstances permit.

The conquest of Egypt is recognized as an important advance in the expansion of the Ottoman Empire's sphere of influence in the Mediterranean. Considering the Ottomans' gains against the Western

3 | Veysel ÇETİN

world, according to Braudel, the conquest of Egypt was much more important than the conquest of Istanbul. With this conquest, the scope of the Ottoman Empire's Mediterranean policies expanded. Since then, the necessity of developing policies covering the entire Mediterranean has emerged.

The lack of strong central political authority in North Africa caused corsairs to find the opportunity to settle in North Africa. Principalities located in the port cities of Tunisia, Morocco, Algeria and Tripoli could not establish a full authority within their borders. In addition to this situation, the environment created by political rivalries and conflicts with each other facilitated foreign interventions. One can say that the period between 1500 and 1550 was a difficult period for the local peoples in North Africa. The lack of authority made it easier for big powers to intervene in the region. The fights between the tribes and the invasions made the local people see the Turkish sailors, who were acting independently in the Mediterranean, as a hope for salvation from the current situation. Under these conditions, we see that the Ottoman Empire, which followed a policy of expanding its sphere of influence in the Mediterranean, preferred to use Turkish sailors to achieve its foreign policy goals.

Belief (Islam) of Turkish sailors, who played a major role in the domination of the Ottomans in North Africa; made it inevitable for them to be hostile to Western states and Christian corsairs, and also made them natural ally of the Ottoman Empire. Although Turkish sailors were independent, they naturally became natural allies of the Ottoman Empire due to segments of society they represented and the forces they were in struggle with.

Oruç and Hızır brothers, who made important contributions to the joining of Algeria to the borders of the Ottoman State, were also corsairing in the Mediterranean without being attached to any state's authority. They became a considerable power over time with their military successes and sought a way to establish long-term relations with the Ottoman Empire. The existing forces in their hands were not enough to resist against Spain. A strong ally was inevitably needed to be able to fight against Spain and get him completely removed from the North Africa.

The Ottomans did not intervene in the organizations of the Turkish sailors who claimed to be fighting for gaza and jihad. Ottomans used these groups with their existing structures in line with their own foreign policy priorities. The strategy of establishing a strong relationship with Turkish sailors is also directly related to the economic system of the Ottoman Empire. The Ottomans had a Navy capable of operating in the Eastern Mediterranean, the Aegean Sea and the Black Sea but having a Navy capable of serving in the entire Mediterranean and the Atlantic was requiring much more expenditures. The economic structure of the Ottoman Empire did not allow such large investments. At this point, the naval force needed by the Ottoman Empire was offered by independent sailors of their own accord. Although they have a freedom of movement within their own power, they willingly accept to come under Ottoman rule because the danger posed by Spain had become a serious threat to their own survival. Turkish sailors, with their naval vessels and trained personnel, provided to Ottoman Empire, which had a limited operational capability in the Eastern Mediterranean, the opportunity to carry out military operations in the Western Mediterranean and Atlantic.

Giriş

XIV. yüzyıl başlarında Anadolu'nun batısında Bizans İmparatorluğu sınırlarına yakın bir bölgede küçük bir beylik olarak kurulmuş olan Osmanlı Devleti, kısa sayılacak bir sürede bölgesel bir güç olma başarısını göstermiştir (Ortaylı, 2007: 17.). XV. yüzyıl sonlarına gelindiğinde de Anadolu'nun siyasi birliğini sağlayabilmiş, sınırları Trakya ve Balkanları da kapsayan ve tek merkezden yönetilen bir imparatorluk haline gelmiştir (Emecen, 2001: 34-74). Kurulduğu yıllardan itibaren Osmanlı siyasi karar alıcıları, ülke sınırlarını genişletme politikasını benimsemiştir. Dönemin ekonomik koşullarında; güçlü bir

4 | Veysel ÇETİN

devlet olabilmek, ancak geniş topraklara sahip olunmasını gerektirdiğinden, öncelikli olarak askerî harekâtlarla fetihler yapılıyor fakat kazanımların kalıcı olması maksadıyla fethedilen yerlerde bölgesel dinamikleri gözeten yerel yönetimlerin kurulması sağlanıyordu. Devlet tek merkezden yönetiliyordu ancak bölgesel koşullara göre yerinden yönetim şekli uygulanan eyalet teşkilatları da oluşturuluyordu (İnalıcı, 1954: 103-106).

Osmanlı Beyliği'nin kurulduğu coğrafyanın denize kıyısı olmaması sebebiyle ilk etapta deniz gücü oluşturma ihtiyacı doğmamıştı (Burbank & Cooper, 2010: 122). Osmanlılar bu sebeple, klasik dönemlerinde daha çok kara gücü olarak varlık göstermişlerdir. Sınırlar genişledikçe, Batı Anadolu'dan Avrupa'ya geçmek ve deniz yolunu kullanmak bir zorunluluk haline gelmiştir. Güçlü ve dinamik bir kara ordusuna sahip olan ancak denizcilik konusunda bir alt yapısı olmayan Osmanlılar, Avrupa ile aralarında kalan Ege denizini geçebilmek için yerel Yunan denizcilerin birikimlerinden faydalandılar (Ahmet Cevdet Paşa, 1984: 116-117). İstanbul'un sınırlara dâhil olmasından sonra gelinen aşama, denizcilik alanına daha ciddi yatırım yapılmasını bir zorunluluk haline getirmiştir (Demir, 2020: 42-43). Ege kıyıları ve Ege denizindeki adalarda egemenlik tesis edildikçe bu bölgelerdeki İtalyan ve Yunan halklarının denizcilik alanındaki birikimlerinden faydalanılarak hem deniz kuvvetleri personelinin eğitim seviyesini yükseltilmiş hem de silah ve deniz aracı teknolojisi geliştirilmiştir. Çağın gereklerine uygun gemilerin inşa edilebilmesi için stratejik konumdaki Gelibolu'ya bir tersane kurulmuştur.¹

Osmanlı Devleti'nin Cezayir'de üs tutmuş Türk denizcilerle yapmış olduğu işbirliğini ele almış çok sayıda eser bulunmaktadır;² ancak bu eserlerde, her iki tarafı da, bahse konu işbirliğine iten nedenler hususunun sınırlı bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada, gerek Osmanlı tarafı ve gerekse de Türk denizci grupları birbirlerine yaklaşırken nedenler ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Osmanlı Devleti yöneticileri, söz konusu denizcilerle işbirliği içerisinde girmeyi ve bunların Osmanlı bünyesine katılmalarını, tamamen olumlu bir yaklaşımla, tereddütsüz şekilde kabul etmişler midir? Ya da Hızır Reis, aynı gerekçelerle Osmanlı Devleti himayesine girmeyi birinci öncelik olarak mı görmüş, yoksa şartların zorlamasıyla zorunlu bir ittifaka girmek durumunda mı kalmıştır? Gibi soruların yanıtları bulunmaya çalışılacaktır.

1. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz Politikası

Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u ele geçirerek Doğu Akdeniz'de bir deniz gücü olarak ortaya çıkması ile siyasi birliğini sağlayan³ İspanya'nın Batı Akdeniz'in hâkim gücü haline gelmesi, XV. yüzyılda Akdeniz'de o zamana kadarki güç dengelerini değiştiren iki önemli gelişme olarak öne çıkmaktadır (Jamieson, 2012: 28 vd.). İspanya'nın Akdeniz politikasını⁴ hayata geçirebilmek için, iki önemli meseleyi

¹ Deniz kuvvetlerini daimi olarak savaşa hazır halde tutmak; kara kuvvetlerine göre daha çok emek, uzmanlık, yetişmiş personel ve harcama yapılmasını gerektirir. Bu sebeple; denizcilik alanına bu yatırımlar yapılmış olmasına rağmen deniz aşırı bölgelere harekât gerçekleştirebilecek büyüklükte bir donanma oluşturma yönünde bir politika benimsememiştir (Thompson, 1976 s. 123). XVI. yüzyıl şartlarında Akdeniz gibi büyük bir deniz genelinde askerî harekât gerçekleştirebilecek kapasitede bir donanma bulundurmak ve bunu idame ettirmek, ülke ekonomisini etkileyecek ölçüde masraflı bir işti (Glete, 2006, s. 837).

² Bunlara; Fuat Carım'ın, "Cezayir'de Türkler", Aziz Samih İlder'in, "Şimali Afrika'da Türkler", Fernand Braudel'in, "Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, H. D. Grammont'un "Histoire d' Alger Sous la Domination Turque (1515-1830)", Ahmed Cevdet Paşa, Tarih-i Cevdet, Mouloud Gaid'in "L'Algerie Sous Les Turcs", İdris Bostan'ın "Osmanlı Akdenizi", yine İdris Bostan'ın "Adriyatik'te Korsanlık", Ahmet Kavas'ın, "Osmanlı – Afrika İlişkileri" Andrew Hess'in "Unutulmuş Sınırlar", Daniel Panzac'ın "Barbary Corsairs: The End of a Legend", Adrian Tinniswood'un "17. Yüzyılda Akdeniz'de Korsanlık", Orhan Koloğlu'nun, "Türk Korsanları", Emrah Sefa Gürkan'ın "Sultanın Korsanları", adlı eserleri örnek olarak gösterilebilir.

³ Kastilya ve Aragon devletleri, Kastilya Kraliçesi I. Isabella ile Aragon Kralı II. Ferdinand evlilikleri vesilesiyle bir araya gelerek 1479 yılında birleşik İspanya'yı kurdular (Braudel, 1989, s. 9). İspanyollar, İber Yarımadası'nı tamamen ele geçirerek Emevilerin devamı bir devlet yapısı olan Beni Ahmer Devleti'ni 1492 yılında yıkarak güçlü bir devlet yapısı oluşturmada önemli bir kazanım elde etmişlerdi (Carım, 1962, s. 29).

⁴ Kendi coğrafyasında birliğini sağlayan İspanya, 1492 yılından itibaren Kuzey Afrika yönünde genişleme politikası benimsemiştir. Bu dönemde Kuzey Afrika genelinde merkezi otorite eksikliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış olan istikrarsız ortam, İspanyolların işini kolaylaştıran bir unsur olmuştur. Bunun yanında, İspanyolların genişleme siyasetlerini "Haçlı Savaşları" söylemi ile meşrulaştırma girişimi, Avrupa'dan maddi-manevi destek sağlanmasına yardımcı olmuştur (Carım, 1962, s. 16).

5 | Veysel ÇETİN

çözmesi gerekiyordu. Bunlardan biri Fransa'yı devre dışı bırakmak, diğeri de Kuzey Afrika'da dağılık bir şekilde bulunan yerel Müslüman beyliklerde kendine biat eden yöneticilerin iktidarda olmasını sağlamaktı. Bu strateji doğrultusunda ilk olarak Kuzey Afrika'da eyleme geçildi. Eğitimli personel ve yüksek teknoloji ürünü silahlara sahip olmaları ve direniş gösterebilecek güçlü bir otoritenin olmaması, İspanyolların Kuzey Afrika'da ilerleyişini kolaylaştırdı (Hess, 2010: 42-30). 1511 yılına kadar geçen süreçte kıyı şehirlerinde kurdukları çok sayıda askerî üs ile Kuzey Afrika ülkelerinde kendilerine bağımlı yönetimlerin iktidara gelmesini sağlayarak Akdeniz ticaretinin kontrolünde üstünlüğü ele geçirdiler (Hess, 2010: 24-25).

XVI. yüzyıl başlarından itibaren Batı yönünde kademe kademe ilerleyen Osmanlı Devleti,⁵ Akdeniz'de kendisine direnebilecek tek devlet olan İspanya⁶ ile doğrudan bir askerî çatışma içerisine girmek yerine, dolaylı yoldan mücadele etme yönünde bir dış politika benimsedi. Bu strateji kapsamında, korsanlık faaliyetleri ile Kuzey Afrika'da yer tutularak kendilerine belli bir nüfuz ve iktidar alanı oluşturmuş Türk denizcilerden faydalanma yoluna gidildi (Özdemir, 2004: 4). Bu denizciler, kara ordusundaki akıncı sınıfının fonksiyonuna benzer bir konumda görevlendirildiler (Bostan, 2009: 21).

Denizlerde düşman devletlere ait gemilere ve düşman ülkelere yapılan saldırı anlamına gelen korsan kelimesinin kökeni İtalyanca *corsaro*'dan gelmektedir (Bostan, 2009: 17). Akdeniz kıyısındaki ülkelerin dillerinde, devlet destekli korsanlık için farklı bir isim kullanılarak korsanlığın deniz haydutluğundan farkı vurgulanmıştır. Fransızcada *corsaire*, İspanyolcada *corsairo*, Provençalçede⁷ *corsari*, İtalyancada *corsaro* kelimeleri meşru ya da legal korsanlık anlamında kullanılmış ve deniz haydutluğu anlamına gelen *pirate* kelimesinden farklı olduğu gösterilmiştir (Tinniswood, 2011: 40). Korsanlıktan farklı olarak piratlığın meşruiyet kaygısı yoktu. Vizyonları ve hedefleri küçük olması sebebiyle bir devletin desteğine de ihtiyaç duymazlardı (Gürkan, 2020: 423). Fırsat bulduklarında her hedefe saldırılar düzenleyen deniz haydutlarının korsanlıktan farklı olarak hiçbir ahlaki ve hukuki sınırlamaya tabi değildiler.⁸ Ancak pirat olarak başlayıp işleri yolunda gittikçe güçlenen bazılarının korsana dönüştüğü de olmuştur (Gürkan, 2020: 423). Osmanlı döneminde devletin emrinde⁹ olan Türk denizciler için *levant* kelimesi kullanılmıştır (Cezar, 2013: 14). Osmanlıların olumlu bir isim (levant) verdikleri bu denizcileri Batılıların *korsan* olarak adlandırdıklarını görüyoruz (Kuzucu, 2015: 173). Bununla birlikte; Osmanlı resmî yazışmalarında *korsanlık* ve *deniz haydutluğu* kavramlarının aynı kelimeyle ifade edilmesi, Türk denizcilerin faaliyetlerinin değerlendirilmesini zorlaştırmıştır.

Akdeniz'de XV. yüzyıldan itibaren Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki mücadelenin öne çıkan aracı olan korsanlık faaliyetleri, ilk aşamada Doğu Akdeniz ve Adriyatik denizinde kendisini gösterdi. İspanya'nın büyük bir güç olarak Hristiyan rakiplerini geride bırakarak yükselmesi ve Osmanlıların Türk denizciler vasıtasıyla Kuzey Afrika'ya ulaşmasıyla birlikte korsan savaşları Batı Akdeniz'e taşınmış oldu (Aymard, 2015: 221). İspanya Rodos'taki Hristiyan korsanları kullanırken Osmanlı Devleti Kuzey Afrika

⁵ İstanbul'un Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi, tüm dünyada güç dengelerini ve ekonomik ilişkileri etkileyen bir gelişme olmuştur. Sonrasında Osmanlı Devleti, uluslararası ortamda Selçuklu Devleti ve Roma İmparatorluğu'nun devamı niteliğinde olan bir imparatorluk olarak kabul görmeye başlamıştır. XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Mısır'ın ele geçirilerek Halifelik makamının Sultan'ın uhdesine alınması, Osmanlı Devleti'ni İslam dünyasının en ayrıcalıklı devleti konumuna getirmiştir. Kanuni döneminde devam eden askerî başarılar, kuruluş döneminden itibaren devlet politikası olarak benimsenmiş olan "dünya hâkimiyeti" idealine ulaşma gayretinde moral üstünlüğe ulaşılmasını sağlamıştır (İnalçık, 2008: 61-64).

⁶ Aslında o dönem Venedik de ciddi bir deniz gücü olarak Akdeniz'de varlık gösteriyordu ancak Venedik, İspanya'nın aksine, Osmanlı Devleti ile bir menfaat çatışması içerisine girmemeye özen göstermiştir. Kendisiyle çatışmaya girmeyen Venedik ile bir nevi ittifak içerisinde olan Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de karşısında çıkan güç, İspanya'nın liderliğini yaptığı Katolik Avrupa devletleri bloğu olmuştur. (Goffman, 2004: 272).

⁷ Provence, Fransa'nın güneyinde, İtalya ve İspanya'da konuşulan Latin dillerinden bir lehçedir.

⁸ Fuat Carım; "*korsanlıkla*" Fransızcada "*praterie*" ve "*pirate*" kelimelerinin Türkçede aynı kelimeye karşılık gelmelerine rağmen farklı kavramları temsil ettiklerini, korsanların meşru bir devlete bağlı olarak ondan aldığı yetkiyle bir takım harekâtlar gerçekleştirdiklerinden, denizlerde kural dışı haydutluk yapanlardan ayırt edilmeleri gerektiğini vurgulamıştır (Carım, 1962: 20).

⁹ Cezayirli korsanlar, sefer sırasında Osmanlı Devleti'ne destek olmakla yükümlüydüler. Herhangi bir sefer kararı alınması halinde, İstanbul'un talep ettiği büyüklükte kuvvet donanmaya katılırdı. Bkz.; (Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-Kibâr fi Esfârî'l-Bihâr* (Hazırlayan: İdris Bostan), 2008: 142).

merkezli Türk korsanları cepheye sürdü. Her iki taraf da eylemlerine meşruiyet kazandırmak adına inançları uğruna savaştıkları iddiasındaydılar (Özdemir, 2004: 4). Osmanlı karar alıcıları, İspanya ile mücadelede, diğer Avrupalı Hristiyan devletlerin en azından karşı tarafa geçmemesine özen gösterdiler.¹⁰ Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesinin kök nedeni ekonomik rekabete dayanmaktaydı; fakat İspanya'nın Katolik, Osmanlıların da İslam dünyasının en güçlü devletlerinden biri olması, her ikisine de mücadelenin gerçek nedeninin dini korumak ve savunmak olduğu iddiasında bulunma imkânını vermiştir. Ancak yaşanan gelişmeler, devletlerin ekonomik çıkarları için her inanç grubuyla işbirliği yapabileceğini göstermiştir. Nitekim Osmanlı Devleti, İspanya ile olan bu mücadelesinde, uygun şartlar oluştuğunda Hristiyan Batı dünyasından devletlerle müttefiklik antlaşmaları imzalamakta tereddüt etmemiştir.¹¹

Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'deki nüfuz alanını genişletmesinde Mısır'ın ele geçirilmesi önemli bir aşama olarak kabul edilmektedir.¹² Braudel'e göre, Osmanlıların Batı dünyasına karşı kazanımları açısından bakıldığında Mısır'ın alınması, İstanbul'un fethedilmesinden çok daha önemlidir. Mısır'ın fethedilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin Akdeniz ile ilgili politikalarının alanı genişlemiş, artık tüm Akdeniz'i içine alan politikalar geliştirme gerekliliği ortaya çıkmıştır (Gürkan, 2011: 19). Sultan II. Bayezid ve I. Selim dönemlerinde dikkatler daha çok doğuya çevrili olduğundan, Osmanlı Devleti ile Batı dünyası arasında nispeten bir barış ortamı oluşmuştu; ancak Kanuni'nin tahta çıkmasıyla birlikte Batı istikametinde sınırları genişletme ve nüfuz alanını artırma yönünde bir politika izlenmeye başlandı.¹³ Söz konusu politika değişikliği, Avrupa ve Akdeniz'deki var olan güç dengelerinin değişmesine sebep olmuştur (Emecen, 2009: 106).

Gelinen aşamada Akdeniz, bir yanda Osmanlı Devleti'nin öncü konumunda olduğu Müslüman dünyası, diğer yanda İspanya'nın temsil ettiği Katolik Hristiyan dünyası arasındaki çatışmaların gerçekleştiği alanlardan biri olmuştur. (Hess, 2010: 28). Bu mücadelenin yoğun bir şekilde yaşandığı 1500-1550 yılları, Kuzey Afrika'daki yerel halklar için zor bir dönem olmuştur. Bu süreçte, Avrupa ile Afrika'nın iç kesimleri arasında önceki yıllarda yoğun bir şekilde yapılmakta olan ticaret azalmış, kara veba (bleak death)'nın da dâhil olduğu salgın hastalıklar bölgenin ekonomik, sosyal ve siyasi yapısına ciddi şekilde zarar vermiştir. Yaşamakta olan otorite boşluğu, büyük devletlerin bölgeye müdahalesini kolaylaştırmıştır. İspanyollar ilk etapta kıyı şeridinde başarılı olarak Oran ve günümüz Libya bölgesindeki kıyı yerleşim yerlerini ele geçirdiler. Zeyyani ve Hafsi liderlerin desteği, İspanyolların bu başarılarına önemli katkı sağlamıştı ancak yerel halkın İspanya'ya karşı olması, Kuzey Afrika'da dengenin değişmesine sebep oldu. Türk denizciler bu noktada başarılı bir direniş gösterdiler. Bağımsız olmalarına rağmen, temsil ettikleri halk kitleleri ve mücadele içerisinde oldukları güçler sebebiyle, Osmanlı Devleti'nin kendiliğinden doğal müttefiki konumunda oldular (Gilbert & Reynolds, 2012: 202).

2. Türk Denizcilerin Varlık Göstermeye Başladıkları Dönemde Kuzey Afrika'nın Genel Özellikleri

Günümüzdeki Libya, Tunus, Cezayir ve Fas devletlerinin sınırları içerisindeki bölge Kuzey Afrika olarak adlandırılmaktadır. Coğrafi olarak yakınlık ve benzerlik olmasına rağmen Mısır, Kuzey Afrika

¹⁰ Bu stratejinin uygulanmasında ahitnameler önemli bir araç olarak kullanılmıştır (Gürkan, 2011: 22-28).

¹¹ 1525 yılında Fransa'nın, 1588 yılında da İngiltere'nin yardım taleplerine olumlu yanıt verilip bu devletlerin Osmanlı Devleti tarafına geçmesi sağlanarak Batılı Hristiyan devletler nezdinde ihtilâflardan yararlanma yoluna gidilmiş olması, bahsedilen politik adımlara örnek olarak gösterilebilir (Bostan, 2017: 16). Osmanlı Devleti'nin Hristiyan devletlerle işbirliğine girmesi, esas rakibi olan Habsburglarla mücadelesinin bir gereği idi. Aynı strateji, doğal olarak, diğer taraf için de geçerliydi: Kutsal Roma İmparatoru, Kastilya ve Aragon Kralı Charles (1516-1556), XVI. yüzyılın ortalarında Osmanlıların Doğu'daki en büyük rakibi olan ve yıllarca savaşlar yaptığı İran ile ittifak kurma girişimlerinde bulunmuştur (Burbank, & Cooper, 2010: 151).

¹² Sultan I. Selim döneminde, 1517 yılında Mısır'ın ele geçirilmesi, Osmanlıların Akdeniz'deki varlıkları açısından bir dönüm noktası niteliğindedir. Osmanlı Devleti, bu tarihten sonra Kızıl Deniz ve Batı Akdeniz'de hak iddia edecek konuma gelmiştir (Soucek, 2013: 80).

¹³ Kanuni; tahta çıktığında, sınırları içerisinde Mısır, Mekke ve Medine gibi İslam dünyası açısından önem atfedilen şehirlerin de olduğu, Müslümanlığın en büyük temsilcisi iddiasında olan büyük bir devlet devralmıştır. Mevcut ticaret yollarının ele geçirilmiş olmasıyla devletin gelirleri artmış, sınırların ve nüfuz alanlarının daha çok genişletilmesi için çok uygun koşullar oluşmuştu (İnalçık, 2006: 39).

sınırları içerisinde kabul edilmemektedir (İlter, 1937: 3). Arapların bölgeye yerleşmesinden itibaren Müslüman coğrafyacılar, günümüz Mısır-Libya sınırından Fas'ın batı kıyılarına kadar olan bölgeyi *mağrip* olarak adlandırmışlardır (Özkuyumcu, 2007: 10 vd.). Akdeniz ve Atlantik'te kıyılarının olması, Avrupa'ya yakınlığı ve Afrika'nın iç bölgeleriyle Asya ülkelerine ulaşımında önemli bir noktada yer alması sebebiyle, tarih boyunca büyük devletlerin ellerinde bulundurmak istedikleri bir yer olmuştur (Pennell, 2003: 1-3).

Din ve aynı zamanda farklı bir medeniyet olarak İslam, Kuzey Afrika tarihinin akışını değiştiren en büyük dış etkenlerden biri olmuştur (Özkuyumcu, 2007: 10-11). Araplar, 639 yılında Mısır'ı ele geçirdikten sonra yaklaşık dört asır boyunca tüm Kuzey Afrika'yı ellerinde tuttular (Fage, 2002: 143). İlk zamanlarda Arap otoritesine karşı ortaya çıkmış olan güçlü direnç, Berberiler arasında İslam inancının yaygınlaşmasıyla zamanla zayıflamıştır ancak buna rağmen Araplar, bu coğrafyada hiçbir zaman güçlü bir merkezî siyasi otorite tesis edememişlerdir.¹⁴ Buna karşılık, çok daha uzak bölgelerden gelen Türklerin daha merkezî ve disiplinli bir devlet otoritesi oluşturdukları görülür. Bu güçlü otoritenin kurulmasında Arapların da dolaylı yoldan katkılarının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Kuzey Afrika coğrafyasında İslam dininin yayılmasını sağlamış olmaları, Türklerin işini kolaylaştırmıştır (İlter, 1937: 22).

Türklerin bölgede varlık göstermeye başladıkları dönemde Kuzey Afrika'nın içerisinde bulunduğu siyasi ve sosyal yapı, Müslüman bir devletin egemenlik kurmasını kolaylaştıracak özelliklere sahipti. İslam inancı, yaklaşık sekiz yüz yıllık geçmişiyle bölgede kökleşmişti. Bugünkü Tunus'ta Hafsîler, Cezayir'de (Tilimsan şehri merkezli) Zeyyaniler, Fas coğrafyasında Meriniler ve Merakeş'te Sadîler hâkimiyet sürdürüyorlardı (Carim, 1962: 16). Söz konusu güç merkezleri çoğunlukla birbiri ile mücadele içerisindeydi. Bununla birlikte kabileler arası sorunlar da çok fazlaydı. Bölgede siyasi birliğinin oluşturulamamasının temel nedeni olan bu vaziyet, kalkınmayı engellediği gibi, İspanya'nın müdahalesi için de uygun bir ortam oluşturuyordu. Kabileler arası çatışmalar ve işgaller; yerel halkın, bağımsız Türk denizcileri, içerisinde bulunulan durumdan kurtuluş için bir ümit olarak görmelerini sağlamıştır (Kavas, 2011: 32-50).

XVI. yüzyıl Kuzey Afrika Coğrafyası, *korsanlık* gerçeğinden ayrı düşünülemez. Akdeniz'de Antik Çağ'dan bu yana görülmekte olan korsanlık eylemleri, bölgede yaşanan tarihsel sürecin akış yönüne etkisi olan faktörlerden biri olmuştur (Sestier, 2017: 143). Braudel, Akdeniz'i yalnızca bir deniz değil, bir denizden fazlası olan bir coğrafya olarak tanımlamaktadır. Akdeniz çevresinde bulunan çok farklı ülke ve toplumlardan, aralarında hiçbir bağ olmayanlar dahi, bu coğrafyanın kendine has özelliklerinin gerektirdiği ilişkiler içerisinde olmuşlardır. XIX. yüzyıla kadar Akdeniz'de var olmaya devam eden korsanlık da neden ve sonuçlarıyla Akdeniz dünyasının kendine has özelliklerinden biridir.

Korsanlık, özellikle kıyı kesimlerde yaşayan insanların çeşitli şekillerde fayda sağladığı bir gelir kaynağıydı. Coğrafi şekilleri sebebiyle kıyıların gizlenme ve korunma için uygun koşullar sunması,¹⁵ Akdeniz'de korsanların işini kolaylaştırmış, elverişli bir ortam sağlamıştır (Gürkan, 2012: 193). Medeni hayata ters ve insanlığa birçok zararı olmasına rağmen,¹⁶ korsanların eylemlerine toplumsal destek her daim var olmuştur. Ekonomik getirisi nedeniyle, kabul edilebilir meşru eylemler olarak algılanmaları bir şekilde sağlanmıştır. Bu noktada dinî gerekçeler öne sürme, kullanımı kolay ve ikna edici bir araç olarak

¹⁴ Kuzey Afrika, 640 yılından itibaren Müslüman Arapların işgaline maruz kalmıştır. VIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde tüm bölge Müslüman egemenliği altına girmişti. Tüm yerleşim birimleri Araplar tarafından ele geçirilmiş olsa da bölgenin büyük kısmına egemen olamamış bir Arap devleti de hiçbir zaman kurulamamış, yerel kabilelerin kendi etki alanlarını oluşturduğu parçalı bir siyasi yapı yüzlerce yıl devam etmiştir (Carim, 1962: 16).

¹⁵ Küçük boyutlu gemilerin hızlanmasını kolaylaştıran durgun sular ve kıyılarda yine küçük gemilerin saklanması için uygun fakat büyük gemilerin sığmadığı boşluklarının olması gibi coğrafi özellikleri sebebiyle Akdeniz, korsanlık faaliyetleri için elverişli bir ortam sağlıyordu. (Özdemir, 2004: 78).

¹⁶ Çeşitli coğrafyalarda hırsızlık ve yağma gibi fiillerin normal şartlarda suç olarak kabul edilmelerine rağmen yaşanan ekonomik sıkıntılar, bu eylemlerin meşru görülmesine sebep olmaktadır. Eric Hobsbawm bu olguyu "toplumsal haydutluk" olarak tanımlamaktadır. Bu tür eylemler, kısmen topluma da zarar vermesine rağmen mevcut düzene bir başkaldırı olarak kabul görür ve meşru kabul edilir (Hobsbawm, 1974: 38).

8 | Veysel ÇETİN

ön plana çıkmaktadır. Güney Avrupa’da yaygın mezhep olan Katolik inancında, özellikle Ortaçağ’da yoğun bir İslam karşıtlığı öğretisi vardı. Bu doğrultuda, Hristiyan korsanların Akdeniz’de Müslümanlara karşı giriştikleri her türlü faaliyet dine uygun kabul ediliyordu. İnanç öğretilerinden kaynaklanan bu kutuplaşmış ortam, Hristiyanlarla sürekli çatışma içerisinde olan Müslüman korsanların faaliyetlerinin de İslam dünyasında meşru algılanmasına gerekçe oluyordu (Tinniswood, 2011: 40). Akdeniz’deki korsanlığın tarihiyle ilgili olarak Batılı kaynaklarda, korsanlık faaliyetlerinin yalnızca Kuzey Afrika’daki Müslümanlar tarafından yapıldığı gibi bir algı oluşturulmaktadır. Ancak bu doğru değildir, en az Müslüman gruplar kadar Hristiyan denizciler arasında da korsanlık faaliyetlerinin yaygın olduğu bilinmektedir.¹⁷

Güçlü bir merkezî siyasi otorite eksikliği, korsanlık kurumunun Kuzey Afrika’da güçlenmesinin bir diğer sebebi olmuştur. Tunus, Fas, Cezayir ve Trablus liman şehirlerinde egemenlik alanları oluşturan beyliklerin kendi sınırları içerisinde tam bir otorite tesis edememiş olmalarının yanında birbirleriyle yaşadıkları siyasi rekabet ve çatışmalar, büyük devletlerin dış müdahalesini kolaylaştırmıştır. Hristiyan devletlerin bölgeye girmeleri, yerel halkların rahatsızlığına yol açmış ve Türk denizcilerin bölgede yer edinmesini kolaylaştırmıştır.¹⁸ Akdeniz’de nüfuz alanını genişletme politikası izleyen Osmanlı Devleti’nin bu bölgede her an harekât gerçekleştirebilecek düzenli bir donanma oluşturmanın güçlükleri sebebiyle, bağımsız hareket eden Türk denizcileri kullanarak Akdeniz’de varlık göstermeyi tercih ettiği görülmektedir.¹⁹ Osmanlı Devleti’ne Batı Akdeniz’e açılma imkânı veren (Gale, 2016: 29) bu denizcilerin Osmanlı himayesi altına nasıl alındığının ayrı bir başlık altında incelenmesi doğru olacaktır. Ancak burada şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlı Devleti, XV. yüzyılın ikinci yarısından güçlü bir donanmaya sahipti. Kurulduğu ilk yıllardan itibaren, Marmara denizine ulaşma ve Rumeli’ye doğru genişleme yönündeki politikası, bir deniz gücüne sahip olmayı zorunlu kılmıştır. Osmanlılarla sınırı olan; Ege ve Akdeniz kıyılarındaki Bizans İmparatorluğu, Karesi, Saruhan, Aydın ve Menteşeoğulları beylikleriyle Karadeniz’deki Candaroğulları beyliklerinin toprakları ele geçirildikçe, bunların ellerindeki donanma teşkilatı da sisteme alınmış, Orhan Bey döneminden itibaren önem verilen ve kapasitesi sürekli artırılan bir donanmaya sahip olmuştur (Uzunçarşılı, Ankara, 1988: 389). II. Bayezid döneminde önemli yatırımlar yapılarak donanmaya kara kuvvetlerinden daha çok değer atfedilmeye başlanmış, İmparatorluğun muazzam donanmasının temelleri atılmıştır (Bostan, 2009: 111). XV. yüzyılda, İstanbul’un fethinden sonra, Gelibolu merkezli donanmayla Kırım dâhil tüm Karadeniz kıyıları ve İtalya şehir devletlerinin bulunduğu Akdeniz kıyılarına askerî harekât gerçekleştirebilecek bir donanma gücüne ulaşılmıştı (Bostan, 2009: 78).

3. Türk Denizcilerin Osmanlı Devleti Himayesine Geçmeleri

Osmanlı Devleti’nin Kuzey Afrika’da kurduğu egemenliğin sağlanmasında çok önemli bir rolü olan Türk denizciler, çoğunlukla kendi başına hareket eden küçük denizci gruplar olsalar da Osmanlı Devleti’nin Batı Akdeniz’deki deniz gücünün ve Kuzey Afrika’da tesis ettikleri egemenliğin önemli bir parçası, hatta çok defa merkezî olmuşlardır. Müslüman olmaları; Batılı devletlere ve Hristiyan korsanlarla düşman olmalarını zorunlu kılmış, aynı şekilde, Osmanlı Devleti’nin de doğal müttefikleri olmalarını sağlamıştır.

Osmanlıların korsanlık kurumunun askerî potansiyelini fark etmeleri ilk olarak Ege Denizi’nde

¹⁷ Dönemin Hristiyan kültürü, Müslümanların saldırgan, acımasız ve kurnalsız bir canavarlar topluluğu olduğu algısını oluşturuyor, dolayısıyla tüm Hristiyanların Müslümanlara karşı düşman olması gerektiği yönünde teşvikte bulunuyordu. Bu algı sayesinde Müslümanlara zarar vermek dine uygun, meşru bir fiilmiş gibi gösteriliyordu. Örneğin Saint Jean Şövalyelerinin Doğu Akdeniz’de faaliyet gerçekleştiren Müslüman ticaret gemilerine saldırmaları, Hristiyan otoritelere dine hizmet yolunda meşru eylemler olarak kabul edilip topluma o şekilde yansıtılıyordu. Bu sayede korsanlar, aslında suç olarak kabul edilmesi gereken korsanlık faaliyetlerini gerçekleştiren arkalarına dinî, toplumsal ve siyasi destek alıyordu (Tinniswood, 2011: 19).

¹⁸ İspanya’nın yayılmacı eylemleri Kuzey Afrika’ya Türk müdahalesini tahrik etmiştir. İspanya saldırıları karşısında yaşanan korku, bölgede yaşayan Müslümanların Türklerden yardım talep etmesine sebep olmuştur (Julien, 1958: 79 vd.).

¹⁹ BOA. A. 102. 546. H-10.05.1103, BOA. A. 106. 25. H-20.08.1106, BOA. A. 106. 1038. H-29.02.1107, BOA. A. 111. 1942. H-10.02.1112

9 | Veysel ÇETİN

gerçekleşmiştir. İstanbul'un fethinden sonra çok önemli bir güzergâh haline gelen İstanbul-Mısır deniz yolunun emniyetinin sağlanması, önemli bir güvenlik ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştı. Rodos adasını bir üs haline getirmiş olan Hristiyan korsanlar, Osmanlı Devleti'ne bağlı gemilere saldırılar gerçekleştiriyorlardı (Turan, 1970: 51). İstanbul-Mısır deniz yolunun güvenliğini tehdit eden Rodos merkezli Hristiyan korsanlara karşı Kemal ve Burak Reis dengeyi sağlamıştır (Gürkan, 2011: 20). Adı geçen güzergâhın tamamen emniyetli hale getirilmesi ancak Rodos'un fethiyle mümkün olabilmış (Turan, 1970: 51) ve o döneme kadar bölgede güvenlik sorunu haline gelmiş olan Hristiyan korsanlar ancak söz konusu Ada'nın ele geçirilmesiyle bölgeden uzaklaştırılmışlardır (Önder, 2011: 121). Osmanlı Devleti'nin Batı Akdeniz'deki ilk faaliyetleri ise Sultan II. Beyazıt döneminde İspanya'daki Müslümanlara yardım etmek amacıyla gerçekleşmiştir. Burada da Kemal Reis'ten faydalanılmıştır. Gemi, malzeme ve silah desteği verilen Kemal Reis, İber Yarımadası'ndaki Müslümanlarla temas kurmuş, bu insanlara yönelik yardım faaliyetleri gerçekleştirerek göç etmeye istekli Müslümanların Kuzey Afrika'daki güvenli bölgelere nakledilmelerini sağlamıştır (Bostan, 2021: 84-86).

XVI. yüzyılın ilk yıllarında Batı Akdeniz'de taraflar arasında bir güç dengesi oluşmuşken Andrea Doria'nın 1528 yılında İspanya tarafına geçmesi durumu değiştirmiştir. Önemli bir avantaj kazanan İspanya (Soysal, 1953: 71), 1530'lu yıllarda, Adriyatik denizi kıyılarındaki Osmanlı topraklarına yönelik saldırılarda bulunarak kayıplar vermiş, Osmanlı Devleti'ni Adriyatik'teki bazı adalardan geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Yaşanan bu kayıplar, Osmanlı Devleti'nin mevcut deniz kuvvetleri ile İspanya donanmasına karşı bir üstünlük sağlayamayacağını göstermiştir (Lütfi Paşa, 1341: 371-373). Bunların üstüne, İspanyol kuvvetlerinin 1532 yılında Mora adasını ele geçirmeleri, İstanbul yönetimini, deniz kuvvetleri alanında tedbir almaya zorlamıştır (Soysal, 1953: 71).

Osmanlılar; Anadolu, Balkanlar, Karadeniz, Ege ve Akdeniz'i içerisine alan çok geniş bir coğrafyayı tek bir devletin sınırları içerisinde, aynı siyasi yapı altına almayı başarmışlardı. Böylesine geniş topraklara hâkim bir devlet yapısının oluşturulabilmesi; yerel yönetimler, kültürler, toplumsal dinamikler ve dengelerin dikkate alınmasını zorunlu kılıyordu ki Osmanlılar bunu ustalıklı yaptılar (Burbank, & Cooper, 2010: 138). Bu doğrultuda, İstanbul'a çok uzak bir bölge olan Kuzey Afrika'nın sınırlara katılması noktasında da yerel dinamikler üzerinde çalışılarak hareket edilmiştir. O dönem Kuzey Afrika kıyı şehirlerinin siyasi yapısının oluşmasında ve bölgedeki iktidar mücadelelerinde, korsanlık kurumu, mutlaka hesaba katılması gereken bir güç unsuru konumundaydı (Bostan, 2017: 16). Bu gerçeği dikkate alarak Osmanlı Devleti, XV. yüzyıl başlarından itibaren Akdeniz politikasına yönelik geliştirdiği stratejinin merkezine Türk denizci grupları koymuştur (Durak, 2016: 135).

Kuzey Afrika'da yer tutmuş Türk denizcilerle kuvvetli bir ilişki kurma stratejisi, Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısıyla da doğrudan ilişkilidir. Akdeniz'in batısı ve açık denizlerde harekât yapabilecek ve her an hazır durumda olan bir donanma bulundurmamak, oldukça maliyetli bir yatırımdı. Osmanlı Devleti'nin ekonomik yapısı,²⁰ böylesine büyük yatırımlara imkân vermiyordu. İngiltere ve Hollanda gibi ticaretin önemli bir gelir kalemi olduğu kapitalist ekonomiler için elzem bir ihtiyaç olan büyük bir donanma, Osmanlı Devleti'nin ekonomi politikasıyla uyumlu değildi (Parker, 2006: 220-223). Bu noktada Osmanlı Devleti'nin ihtiyacı olan deniz kuvveti, Kuzey Afrika kıyılarında örgütlenmiş Türk denizciler tarafından kendi istekleriyle sunuldu. Kendi büyüklükleri ölçüsünde bir hareket özgürlüğünün olanaklarından

²⁰ Osmanlılar, devletin kurulduğu ve topraklarının genişleme sürecinde olduğu XV. ve XVI. yüzyıllarda, dönemin koşullarına göre çok işlevsel bir ekonomik sistem benimsemişlerdi. Yeni fethedilen bölgelerdeki ekonomik yapı ve geleneksel üretim biçimleri, radikal bir değişiklik yapılamayama özen gösterilerek devletin var olan sistemine entegre ediliyordu. Tımar Sistemi, Vakıflar ve Hazine, ekonomik sistemin ve maliye teşkilatının üç ana sütununu oluşturmaktaydı. İşçilik, Fiskalizm ve Gelenekçilik ilkeleri üzerine kurulu olan iktisat anlayışı, Akdeniz'e ulaşıldığında karşılaşılan mevcut durumu koruma yönünde bir stratejiyi gerekli kılmıştır. (Genç, 2010: 44-89). Osmanlı Devleti'nin ekonomi politikasının ana ilkelerinden biri, kendisinden önce aynı coğrafyada daha önce kurulmuş devletlerin de kullandığı fiskalizm ilkesiydi. Bu ilkeye göre, devletin gelirleri en üst düzeye çıkarılarak hazineye maksimum miktarda kıymetli maden bulundurulması gerekiyordu. Ülke sınırları içerisinde en önemli ekonomik faaliyetin tarım olması ve teknolojik gelişmelerin kısa vadede mümkün olmaması sebebiyle, fiskalizm ilkesinin gerektirdiği büyük hazine ancak askeri başarılarla elde edilen gelirlerle sağlanabiliyordu (İnalçık, 2004: 82).

faydalanıyor olmalarına rağmen Osmanlı egemenliğine istekle tabi olmaları, İspanya'nın yarattığı tehlikenin kendi bekaları açısından ciddi bir tehdit haline gelmiş olmasıydı (Kavas, 2011: 5). Türk denizciler; ellerindeki deniz araçları ve eğitilmiş elemanlarıyla, Doğu Akdeniz ile sınırlı harekât kabiliyeti olan bir donanmaya sahip Osmanlı Devleti'ne, Batı Akdeniz'de de varlık gösterme ve askerî harekât gerçekleştirme imkânı sunmuştur.²¹

Osmanlılar, gaza ve cihat yolunda mücadelede oldukları iddiasındaki Türk denizcilerin teşkilatlarına müdahale etmemiş, bu grupları mevcut yapılarıyla kendi dış politika stratejileri doğrultusunda kullanmıştır (Bostan, 2017: 18). Bu insanlar, *Dârü'l-İslâm*'ın en batı sınırında düşmanla mücadele içerisindeydiler. Yaptıkları korsanlık faaliyetleriyle Hristiyanlarla savaşıyorlar, onların Akdeniz'deki ticari çıkarlarına zarar veriyorlardı (Gürkan, 2012: 176). Bu sebeple de Osmanlı yöneticileri, normal şartlarda kabul edilmesi mümkün olmayan, sivillere yönelik saldırılara destek vermesede engel de olmamıştır.²²

Akdeniz'de bağımsız hareket eden Türk denizcilerin en ünlüleri olan ve ilerleyen aşamada Cezayir'in Osmanlı Devleti sınırları içerisine katılmasını sağlayan Oruç ve Hızır kardeşler, Fatih döneminde fethedilen Midilli adasına göç etmiş bir ailenin çocuklarıydı (Hammer-Purgstall, 2010: 184). Her iki kardeş için de kullanılan "Barbaros" adının Hristiyanlar tarafından üretilmiş bir lakap olduğu tahmin edilmektedir (Murâdî, s. 191). Herhangi bir otoriteye bağlı olmaksızın Akdeniz'de korsanlık yaparken elde ettikleri başarılarla zamanla hatırı sayılır bir güç haline geldiler (Gaid, 1996: 18). Henüz 1502 yılında, Osmanlı tahtının o dönemki kuvvetli adaylarından Şehzade Korkut ile iletişim kurarak geleceğe yönelik uzun vadeli ilişkiler kurma yolunu aradılar ancak 1512 yılında Osmanlı tahtına Yavuz'un çıkmasıyla Ege denizindeki faaliyetlerine ara vermek zorunda kaldılar (Murâdî, 2009: 21-23). Bununla birlikte, 1504 yılından itibaren Batı Akdeniz'de kendilerini göstermeye başladılar (Önder, 2011: 116). İlk olarak bugünkü Tunus ve Tunus kıyılarına egemen olan yerel yöneticilerle anlaşmalar yapmak suretiyle bölgede tutunmuşlar, sonrasında güçlendikçe kendi siyasi örgütlenmelerini hayata geçirmişlerdir (Gürkan, 2012: 182).

Tunus gibi Müslümanların kontrolündeki limanları üs olarak kullanıp (Grammont, 1886: 21) saldırılar düzenleyerek İspanyolların ciddi kayıplar vermesini sağladılar (Hess, 2010: 88).²³ Ancak izlenen bu strateji ve ellerindeki mevcut kuvvetler İspanya'yı Kuzey Afrika'dan tamamen çıkarmak için yeterli değildi (Carım, 1962: 28). Bunun için güçlü bir müttefike ihtiyaç vardı. 1512 yılına gelindiğinde Oruç Reis, Osmanlı Devleti ile yeniden ilişki kurmak adına Yavuz Sultan Selim'e hediyeler gönderdi. Bu girişimler devam ederken 1514 yılında Cical'e yerleşerek emrindeki güçleri ve etki alanını genişletmeye devam etti (Soucek, 2013: 80). Bu arada, Kuzey Afrika ve Batı Akdeniz'de Müslüman tarafında işler yolunda gitmeye başlamışken İspanya'da durum biraz sıkıntılıydı. Bir süredir Kuzey Afrika'da genişleme politikasını başlatmış olan Kral II. Ferdinand, 1516 yılında vefat etmiş (Carım, 1962: 29) ve onun yerine İspanya tahtına V. Charles (Şarlken) çıkmıştı.²⁴ İspanya'nın, uzunca bir süredir Cezayir üzerinde baskı uygulayarak ülke siyasetine karışıyor ve Cezayir'den yüklü vergiler alıyor olması, ülke içerisinde ciddi huzursuzluk

²¹ Sınırlar genişlerken denizlerde de güçlü olunmasının gerekliliği ortaya çıkmasıyla birlikte Sultan II. Bayezid döneminden itibaren korsanlardan faydalanılmaya başlanmıştır. Osmanlı emrine giren korsanlardan biri olan ünlü Türk denizcisi Kemal Reis'e, bu dönemde bazı görevler verilmiştir. Kemal Reis'ten sonra Yavuz'un Mısır Seferi sırasında kara ordusuna denizden destek sağlayan Muhiddin Reis de önemli bir örnektir. Kanuni döneminde de görevler üstlenmiş olan Muhiddin Reis, Rodos Adası'nın fethi sırasında Kaptan-ı Derya olan Mustafa Paşa'ya danışmanlık yapmıştır. (Özdemir, 2004: 33-74).

²² Akdeniz'de faaliyet gösteren Türk korsanlar, meşruiyet kaynağı olarak İslam dininin kurallarını öne sürüyorlardı. Şer'i hukuka uygun olarak elde ettikleri ganimetin 1/5'ini İstanbul'a göndermek suretiyle siyasi desteği sağlamlaştırmının yanında dinen de meşru faaliyetle oldukları iddialarını bir zemine oturtmaya çalışıyorlardı (Bostan, 2009: 18).

²³ Barbaros Hayrettin Paşa, yerel yöneticilerin davetlerinden bahsetmeden kendilerinin güvenli bir liman arayışında olduklarını ifade etmiştir. Kuzey Afrika'da yerleşebilecekleri bir liman ararken Tunus'taki Hafsi yönetimi, ganimet gelirlerinden 1/8 oranında vergi vermeleri karşılığında limanlarını kullanma hakkı vermiştir (Murâdî: 92).

²⁴ V. Charles, İspanya'nın ikinci kralı ve aynı zamanda Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'nun da 1519 yılından itibaren imparatorudur. 1516 yılında dedesi II. Fernando'nun ölümü ile İspanya Kralı, 1519'da da annesinin babası olan I. Maximilian'ın ölümüyle Kutsal Roma Cermen İmparatoru seçilmiş ve Avrupa'nın en büyük imparatorluk tacını 1520 yılında törenle giymiştir. Kaynaklarda Carlos V, V. Karl, Şarlken gibi isimlerle anılan V. Charles aynı zamanda miras, vaset ilişkileri yoluyla Almanya, Hollanda-Belçika, Avusturya-Macaristan ve daha birçok tahtın aynı anda hükümdarı olmuştur (Carım, 1962: 41).

sebebi haline gelmişti. İspanya Kralı'nın ölümü sebebiyle yaşanan ara dönemi değerlendirmek isteyen Cezayir şeyhi Selim el-Tumi, kamuoyunun talebini de dikkate alarak İspanya'ya artık vergi verilmeyeceğini ilan etti. Attığı bu adımı İspanya'nın saldırısına yol açacağını öngördüğü için, öncesinde Oruç Reis'i Cezayir'e davet etmişti (Carım, 1962: 30).

Cezayirli yöneticilerin yardım talebini kabul eden Barbaros kardeşler İspanyollara karşı ciddi bir savunma hattı kurdular (Hess, 2010: 90). Önemli askeri başarılar göstererek bölgede tutunmayı başaran (Kuzucu, 2015: 168) Oruç Reis önderliğindeki denizcilerin, 1516 yılında Cezayir'e girmeleri yerel halk tarafından memnuniyetle karşılandı. Ellerinde tuttıkları ekonomik güç sayesinde tüm toplum kesimlerinin refah düzeyinin artmasını sağladılar. Oruç Reis'in Cezayir'deki konumunun güçlenmesi, kendisini ülkeye davet etmiş olan Selim el-Tumi ile aralarında güç mücadelesi ve çatışma yaşanmasını kaçınılmaz hale getirdi. Emir'in varlığı, tüm tilkenin kontrolünü eline geçirmek isteyen Oruç Reis'in önünde bir engeldi (Carım, 1962: 30). Yaşanan gerginlik Selim el-Tumi'nin öldürülmesiyle sonlandı (Gürkan, 2012: 191) ve Oruç Reis, kendisini Cezayir ve Şerşel'in hâkimi olarak ilan etti. Oruç Reis adına para basıldı. Kısa bir süre içerisinde Türk denizciler önderliğinde, bünyesinde yerel halkın ileri gelenleri ve meslek gruplarının temsilcilerinin de olduğu yeni bir devlet teşkilatı oluşturuldu (Kılıç, 2017: 420).²⁵

Türkler tarafından ele geçirilmiş toprakları geri almak isteyen İspanyollar ise, birkaç başarısız girişimden sonra yerel liderlerin de desteğiyle düzenledikleri büyük bir saldırıda Cezayir'e girmeyi başardılar (Carım, 1962: 31). Bu muharebeler esnasında Oruç Reis henüz 44 yaşında iken hayatını kaybetti (Uzunçarşılı, 1988: 345). Oruç Reis'in vefatıyla birlikte on dört yıl boyunca büyük emekler verilerek oluşturulan devlet yapısı yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kaldı (Carım, 1962: 39).²⁶ Bu şartlar altında büyük bir devletin desteği olmadan bölgede tutunmak mümkün değildi (Hammer-Purgstall, 2010: 186). Yapılan değerlendirmeler neticesinde, bir kez daha Osmanlı Devleti'nden güçlü bir yardım talebinde bulunulmasına karar verildi (Panzac, 1999: 12). 1519 yılı Ekim ayında Osmanlı himayesine girme talebini içeren bir mektup, hediye ve esirlerle birlikte İstanbul'a gönderildi (Kılıç, 2017: 421).

Barbaros'un beraberindeki kuvvetlerle birlikte İstanbul'un emrine girmesi, Osmanlı sınırlarının Batı Akdeniz'e kadar ulaşması anlamına geliyordu ki bu, Yavuz Sultan Selim'in söz konusu teklifi istekle kabul etmesi için çok geçerli bir nedeni (Tinniswood, 2011: 21). Kısa süre önce büyük muharebeler kazanarak Mısır'ı ele geçirmiş olan Osmanlı Sultanı,²⁷ savaş zahmeti olmadan Cezayir'e sahip olma teklifine doğal olarak olumlu yanıt verdi (Hess, 2010: 92). Hızır Reis Osmanlı Devleti'nin *Cezayir Beyi* olarak atandı. Cezayir'e sancak beyliği berati ile birlikte 2.000 asker gönderildi (Gaid, 1996: 28) ve aynı zamanda Osmanlı sınırları içerisinde asker toplama yetkisi verildi (Carım, 1962: 39). Osmanlı Devleti'nin himayesi ve desteğini almayı başaran Hızır Reis, çok stratejik ve uzun vadeli getirileri olacak bir adım atmıştı. İstanbul'un vereceği askerî, ekonomik ve siyasi destek, İspanya ve yanlısı beyliklerle yaptıkları mücadelelerinde Cezayir'e büyük avantajlar sağlayacaktı (Julien, 1958: 81). Osmanlı Devleti tarafından kabul görme, askerî güce yapacağı katkının ötesinde Cezayir'in mevcut devlet teşkilatına beynelmil bir meşruiyet kazandırmış ve önemli bir psikolojik destek sağlamıştır (Ruedy, 2005: 17).

Hızır Reis'in resmî himaye talebinin Osmanlı yönetimi tarafından kabul edilmiş (Mantran, 1995: 223) olması kuşkusuz, yalnızca, Osmanlıların Müslüman toplumlara yardım etme isteğinden

²⁵ Bu arada, yeni kralın göreve başlamasıyla birlikte, İspanya'nın kuvvetli bir donanmayla saldırı düzenleyeceği beklendiğinden, Cezayir'deki Türk denizcilerin daha güçlü ve sağlam bir konumda olması gerekiyordu. Bu doğrultuda mevcut toprakları genişleterek büyüme ve güçlenme stratejisi benimsendi. Tilimsan'daki siyasi istikrarsızlık sebebiyle yerel Müslüman halkın ileri gelenlerinin daveti üzerine Oruç Reis, bu şehre bir saldırı düzenledi. Başarıyla sonuçlanan harekât sonrasında Oruç Reis, Tilimsan'a Osmanlı Hükümdarı adına el koyduğunu ilan ederek askerî başarıyı doğru bir diplomatik girişimle sağlamlaştırdı. Oysa gerçekte Osmanlı Devleti'nin böyle bir işgalden haberi dahi olmamıştı (Carım: 33).

²⁶ Bu arada yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti başkentinden de yakından takip ediliyordu. Bakınız; BOA. TS. MA. e.757.63, H-10.11.925
²⁷ Kızıldeniz, Nil Nehri ve Akdeniz ile irtibatı sayesinde Mısır, Asya ile Avrupa arasındaki ticarete çok önemli bir kavşak konumundaydı. 1517 yılında fethedilmesiyle birlikte Kuzey Afrika yönünde sınırları genişletmek, önceki döneme göre daha kolay hale gelmiştir. (Burbank & Cooper, 2010: 139).

kaynaklanmıyordu. Bu ilişkinin kurulmuş olması, sınırları büyüyen Osmanlı Devleti'nin genişlemesine yeni bir yön verecekti (Özdemir, 2004: 33). Ne var ki Osmanlı Devleti'nin desteği, Türk denizcilerin Cezayir'i ellerinde tutabilmelerine yetmedi. Tunus'ta iktidarda bulunan Hafşiler; Hızır Reis önderliğindeki Türk yönetimini kendi iktidarları için bir tehdit olarak görüyordu. Yakın zamanda Mısır'ı ele geçirmeyi başarmış Osmanlı Devleti gibi büyük bir güç tarafından desteklenmeleri, bu tehdidin büyüklüğünü arttırmıştı. Barbaros kuvvetlerinin önünün kesilmesi gerekiyordu. Eski yerel yöneticilerinin de desteğiyle 1520 yılında yapılan bir saldırı sonucu Hafşiler Cezayir'i ele geçirdiler (Hess, 2010: 94).

İspanya destekli Hafşî saldırısı sonucunda Cezayir'den çekilmek zorunda kalan Hızır Reis, Cical'e yerleşti (Gürkan, 2012: 192). Cical'de bulunduğu 5 yıl boyunca Kuzey Afrika yerel halkının desteğini kazanmaya özen gösteren Hızır Reis, şartların olgunlaştığına karar verdiği 1525 yılında birliklerini tekrardan Cezayir'e taşıdı (Carım, 1962: 41). Bu defa burada kalıcı olmak isteyen Türkler, Cezayir'i bir deniz üssü haline getirerek ellerindeki kuvvetleri büyüttüler (Gale, 2016: 30). Ancak yaşanan hadiselerden; Hızır Reis'in Cezayir'de hâkimiyeti tamamen ele geçirdiğinde ülkeyi bağımsız olarak kendisi yönetmek ile Osmanlı Devleti'ne bağlı olarak devam etme noktasında duraksadığı anlaşılmaktadır. Henüz Osmanlı bünyesine resmen dâhil olmadan önce Cezayir'de inşa ettirdiği bir caminin üzerine yazdırdığı yazıda, isminin "Sultan" olarak belirtilmiş olması, kısa bir dönem için de olsa, Cezayir'de bağımsız bir devlet kurma fikrine daha yakın olduğunu göstermektedir (Soucek, 2013: 82).

Yaşanan bu süreç içerisinde Yavuz'un 1520 yılında ölümü üzerine Osmanlı tahtına Kanuni Sultan Süleyman çıktı. Sultanlık makamı el değiştirmiş fakat devletin Akdeniz ve Kuzey Afrika politikasında bir farklılaşma olmaması, yeni dönemde de Türk denizcilere destek vermeye devam edilmiştir (Gale, 2016: 31).²⁸ Diğer tarafta ise, 1530 yılına gelindiğinde bölgedeki güç dengeleri dikkate alındığında, Hızır Reis komutasındaki denizcilerin İspanya karşısında tutunabilmesi, Osmanlı Devleti'nden gelecek daha kuvvetli bir desteğe bağlıydı. Aksi takdirde İspanya bu grupları yok edecekti. Osmanlı Devleti'nin de, kısıtlı bütçelerle, Batı Akdeniz'de İspanya'ya karşı bir kazanım elde edebilmesi için bu gruplara ihtiyacı vardı. Dolayısıyla işbirliği yapmak her iki tarafa da fayda sağlayacaktı (Gürkan, 2011: 23 vd.). Süreç sonunda, Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin güçlendirilmesine yönelik politika doğrultusunda, Hızır Reis, Sultan imzalı bir mektupla 1533 yılında İstanbul'a davet edildi (Murâdi: 101).²⁹ İstanbul'a gelen Reis, çok iyi karşılandı ve Sultan tarafından kabul edildi. Osmanlı Sultanı ile görüşme yaptıktan sonra³⁰ Sadrazam Serasker İbrahim Paşa ile görüşmek için deniz yoluyla Halep'e geçti ve o buluşma gerçekleştirdikten sonra kendisine "Hayrettin" adı verilerek resmî olarak 2 Şubat 1534 tarihinde Kaptan-ı Deryalık makamına atandı (Hess, 2010: 106).³¹ Barbaros'un Osmanlı emrine girmesi, Türk denizcilik tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur (Bostan, 2009:144-146). Bu tarihten sonra Cezayir, Osmanlı Devleti'nin idari teşkilatı içerisinde bir eyalet olarak gösterilmeye başlandı. Barbaros Hayrettin Paşa yönetimindeki Cezayir'in bünyesine

²⁸ Kanuni Sultan Süleyman'ın göreve geldiği yıldan itibaren kara ordusu ile çok önemli askeri başarılar elde edilmiştir. Rodos'un fethi dışında kazanılan toprakların önemli bir kısmı kara kuvvetleriyle gerçekleştirildi. Bu dönemde Osmanlı Devleti sınırları içerisindeki toprakların yüzölçümü yaklaşık 2.500.000km²'ye ulaşmıştır. Sınırların genişliği ve kara kuvvetlerinin büyüklüğü ile karşılaştırıldığında, deniz kuvvetleri oldukça zayıf kalmıştır (İssawi, 1993: 146).

²⁹ Hızır Reis'in davet edilmesinde Cenevizli ünlü amiral Andrea Dorya'nın Fransa'yı terk edip İspanya emrine girmesinin etkisi de olmuştur. Bu geçişle birlikte Kanuni ve Cezayir'deki Türk yönetiminin düşmanları aynı safta birleşmişti (Önder, 2011: 123). Kara kuvvetleriyle Avrupa içlerinde başarılı bir şekilde sınırlarını genişletmeye devam ederken, Kanuni döneminde Barbaros'un davet edilmesinin bir nedeni de İspanya'nın denizlerde Osmanlıları zor duruma düşürmesi olmuştur. İspanyollar, Andrea Doria komutasındaki donanma ile 18 Ağustos 1533 tarihinde Koron'a saldırmışlar ve burayı bir süre ellerinde tutmayı başarmışlardı (Tracy, 2010: 141-143).

³⁰ Mouloud Gaid'e göre Barbaros İstanbul'a çok kıymetli hediyelerle gelmişti. Bu hediyeler arasında iki yüz kadar kız köle de bulunmaktaydı. Çok ihtişamlı bir törenle karşılanmıştı. Kanuni Sultan Süleyman, Barbaros'tan çok olumlu bir izlenim almıştı ancak Saray bürokrasisinden olumsuz görüşler arz edilmesi üzerine Sultan, Barbaros'un görevlendirilmesiyle ilgili son kararı o günlerde İstanbul dışında bulunan Sadrazam İbrahim Paşa'nın vermesini istemiştir. Bunun üzerine Sadrazam ile görüşme yapmak amacıyla deniz yoluyla Halep'e geçti. Buradan anlaşıldığı üzere, Barbaros'un atanması ve rütbesiyle ilgili nihai kararı Sultan değil, Sadrazam vermiştir (Gaid, 1974: 54).

³¹ Barbaros Hayrettin İstanbul'da Padişahın huzuruna çıkarak elini öptü. Osmanlı Devleti'ne bağlılığını arz etti. Buna karşılık olarak Padişah Hayrettin Reis'i donanma komutanı ve Cezayir eyaletinin valisi yaptı. Bundan böyle ismi Barbaros Hayrettin Paşa olarak kabul edildi. (Lütfi Paşa, 1341: 344). Osmanlı Devleti'nin Barbaros'a verdiği amirallik rütbesinin yanında, Sultan'ın kendisine "dinin hayırlı evladı" anlamına gelen "Hayreddin" ismini vermiş olması, Osmanlı yönetiminin Akdeniz'deki korsanlara nasıl bir konum yüklediğini göstermesi açısından önemlidir. (Tinniswood, 2011, s. 21); (Bostan, 2006: 49).

katılması, Osmanlı Devleti'ne Akdeniz'de İspanya'ya karşı önemli bir avantaj elde etmesini sağlamıştır (Kılıç, 2017: 421).

Yaşanan olaylara bakıldığında, Barbarosların yalnızca Hristiyanlarla mücadele içerisinde olmadığı görülmektedir. Kuzey Afrika'daki Müslüman yerel yöneticilerle de sürekli bir iktidar ve nüfuz mücadelesi yaşamışlardır (Gürkan, 2012: 192). Söz konusu mücadelelerin önemli bir kısmı Tunus'ta gerçekleşmiştir. Barbaros kuvvetlerine karşı üstünlük sağlayamayan Mevlay Hasan, Tunus'u geri alabilmek için İspanya'dan yardım talebinde bulunmuş (Uzunçarşılı, 1988: 351) ve İspanya Kralı V. Charles, 1535 yılı Temmuz ayında, oluşturulmasına öncülük ettiği bir Haçlı donanmasıyla, Tunus'a saldırarak burayı ele geçirmiştir (Carım, 1962: 48).³² Tunus, tekrardan Türklerden alınarak İspanya yanlısı Mevlay Hasan yönetimine bırakılmıştı; ancak bu askeri başarı, İspanya ve Tunus açısından Osmanlı tehlikesini ortadan kaldırmamıştı. Osmanlı sorununa kesin bir çözüm bulmak amacıyla, Papa'nın oluruyla, bir Haçlı donanması hazırlanarak Osmanlılara Akdeniz'de öldürücü bir darbe vurulması amaçlandı. Yapılan muharebede, Barbaros Hayrettin Paşa komutasındaki³³ Osmanlı Donanması, malzeme ve personel sayısı bakımından üstün olan Haçlı Donanması'nı taktik beceriyle Preveze'de kesin bir yenilgiye uğrattı. Bu başarı, Osmanlıların Batı Akdeniz'de kalıcı olacağına bir işareti olmuştur (Bostan, 2009: 174). Ayrıca bu zafer, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki Türk denizcilerle kurmuş olduğu ittifak stratejisinin büyük bir başarıya ulaştığının kanıtı niteliğindedir. Devlet, Kuzey Afrika'daki yerel güçleri topyekün seferber etmesini ve ortak düşmanla etkili bir mücadeleye sevk etmesini bilmiştir.

Sonuç

Akdeniz'de bağımsız hareket eden Türk denizciler aracılığıyla sınırlara katılan Cezayir, Akdeniz'deki hâkimiyet mücadelesinde her zaman kritik bir önemde olmuştur. Osmanlılar; sınırlarına kattıkları ülkelerdeki askerî, idari, içtimai, iktisadi her türlü yapıyı kendi bünyesine adapte konusunda çok başarılı oldular. Korsanlık da Akdeniz'in bir gerçeği olarak Osmanlıların önlerine çıkan yapılardan biriydi. Korsanlık kurumunu Kuzey Afrika'daki eyaletlerin idari ve askerî teşkilatları içerisinde adapte ettiler. Bu denizcilerin de ayakta kalabilmek için Osmanlılara ihtiyaçları vardı. Dolayısıyla, her ne kadar manevi gerekçeler iddia edilmiş olsa da, çıkarlarına uygun olması sebebiyle gönüllü olarak Osmanlı Devleti idaresine girmişlerdir. Yeterli güçleri olmaması nedeniyle bağımsız devlet kuramayan bu insanların, arkalarında Osmanlı gibi büyük bir gücün olması, buldukları bölgede iç ve dış tehditlere karşı güçlü bir koruma sağlamıştı.

Osmanlı Devleti'nin kurulduğu andan itibaren kısa sayılacak bir sürede geniş sınırlara ulaşmasında cihat ve gaza anlayışının büyük katkısı olmuştur. Türk denizciler, cihat ve gaza anlayışını denizlerde de hayata geçirdiler. Askerî etkileri açısından bakıldığında, bu denizcilerin harekât kabiliyetlerinin çok yüksek olduğu görülmektedir. Normal şartlarda deniz kuvvetlerinin çok büyük harcamalar gerektirmesine rağmen korsanların bir nevi aracı olarak kullanılması sayesinde kara ordusundan daha az maliyetli olmuşlardır. Kara ordusu bünyesindeki akıncı sınıfına benzer bir konumda kabul edildiler. Her iki yapı da "kâfire" karşı İslam yolunda savaş verdikleri güdüsüyle hareket ediyorlar, meşruiyet kaynağı olarak İslam dininin kurallarını öne sürüyorlardı. Kuzey Afrika kıyıları hâkimiyeti üzerinde İspanya-Osmanlı mücadelesinin ilk yıllarında İspanya daha kazançlı olsa da korsanlık kurumunun gücü, mahallî imkânlar, fırsatlar ve uluslararası dengeler sebebiyle, Osmanlı liderliğindeki güçler karşısında gerilemek zorunda kaldı.

Korsanların kanunsuz ve başıbozuk fiillerinin her dönem yaşanan bir vakıa olması sebebiyle, bu işi

³² Bir yıl kadar Osmanlı kontrolünde kalan Tunus, 1535 yılı Temmuz ayında İspanya saldırısı sonucu tekrardan el değiştirmiş oldu (Soysal, 1953: 72).

³³ Barbaros Hayrettin Paşa 1540'lı yıllara gelindiğinde, Akdeniz'in en büyük donanmasının komutanı konumuna gelmişti. Bu noktaya gelmekte Osmanlı Devleti'nin desteğinin katkısı kuşkusuz büyüktü ancak Hayrettin Paşa, hem bir korsan hem de bir "amiral" olarak tecrübesiyle, Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'in en önemli deniz güçlerinden biri haline getirmeyi başarmıştı. (Tinniswood, 2011: 21).

yapanların saygınlığı, Osmanlı Saray çevrelerinde de sorgulanmıştır.³⁴ Bunun farkında olan Barbaros Hayrettin Paşa da, Kaptan-ı Derya olarak atandıktan sonra *Gazavat-ı Hayrettin Paşa* adlı eseri yazdırarak Saray bürokrasisi nezdinde, korsanlığın kötü imajından kurtulmaya çalışmıştır.³⁵ Bununla birlikte, sonuçta Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyi başarmış olmalarının, Akdeniz’de korsanlığın meşruiyet kazanmasına katkısı olmuştur. Türk denizcileri öncesinde de Akdeniz’de korsanlık yaygındı; ancak Barbaros kardeşler korsanlığı adeta kurumsal bir kimliğe büründürdüler ve uyguladıkları doğru politikalarla, ordularla mücadele edebilecek imkân ve kabiliyetlere ulaştılar. Barbarosların Kuzey Afrika toplumunun sevgisini kazanarak arkalarına önemli bir halk desteğini almayı başarmaları, İspanya ve diğer devletlerle mücadelelerinde kendilerine avantaj sağlamış, bölgede kalıcı olmalarına yardımcı olmuştur.

Akdeniz’deki hâkimiyet mücadelesinin kök nedeni ekonomik rekabete dayanmaktaydı. Birbirleriyle mücadele eden büyük güçler, üstünlük sağlayabilmek adına dinî gerekçeler öne sürerek destekçi sayısını arttırmaya çalışmışlardır. Ancak yaşanan gelişmeler gerçek nedenin farklı olduğunu, devletlerin ekonomik çıkarları için her inanç grubuyla işbirliği yapabileceğini göstermiştir. Osmanlıların ekonomi politikaları, devletin Akdeniz stratejisini belirleyen önemli bir unsurdur. İlaşecilik, fiskalizm ve gelenekçilik ilkeleri üzerine kurulu olan iktisat anlayışı (Genç, 2010: 44-89), Akdeniz’e ulaşıldığında, karşılaşılan mevcut durumu koruma yönünde bir stratejiyi gerekli kılmıştır. Osmanlı sınırları içerisinde en önemli ekonomik faaliyetin tarım olması ve teknolojik gelişmelerin kısa vadede mümkün olmaması sebebiyle, fiskalizm ilkesinin gerektirdiği büyük hazine ancak askerî başarılarla elde edilen gelirlerle sağlanabiliyordu. Bu noktada korsanlardan faydalanma, her şeyden önce, çok fazla masraf gerektiren çok büyük bir donanmaya sahip olmadan denizlerde varlık gösterme imkânı sağlıyordu. Ciddi bir kaynak ayırmak yerine yeterli personel ve malzemeye sahip denizcileri kullanmak, ekonomik açıdan çok avantajlı idi. Devlet, barış durumunda personel ve malzeme idamesi için harcama yapmak zorunda kalmıyordu. Hazineye bir yükleri olmadığı gibi, yaptıkları korsanlık faaliyetlerinden elde ettikleri ganimetten pay vermek suretiyle devletin gelirlerine de katkıları oluyordu.

Türk denizciler; ellerindeki deniz araçları ve eğitimli personelleriyle, Doğu Akdeniz ile sınırlı bir hareket kabiliyeti olan Osmanlı Devleti’ne, Batı Akdeniz’de de varlık gösterme ve askerî hareket gerçekleştirme imkânı sunmuştur. Cezayir merkezli Türk korsanlarla desteklenen deniz kuvvetleri, Osmanlı Devleti’nin Akdeniz’de hâkim güç olmasında çok önemli bir katkı sağlamıştır. Denizlerdeki bu atılım, kuruluş döneminden itibaren devlet politikası olarak benimsenmiş olan *dünya hâkimiyeti* idealine ulaşma gayretinde moral üstünlüğe ulaşılmasını sağlamıştır.

³⁴ Barbaros’un Kaptan-ı Derya olarak ataması yapılmadan önce, son kararı vermesi için, o günlerde Halep’te bulunan Sadrazam’ın yanına, bizzat Kanuni Sultan Süleyman tarafından gönderilmiş olması, böyle bir tereddütün yaşandığının kanıtıdır.

³⁵ Bir çeşit propaganda yayını olarak kabul edebileceğimiz kitabın adında yer alan *Gazavat* kelimesiyle, kendisini İslam yolunda savaşan biri olarak göstermek istediği açıktır. Eserin kaleme alınma sebebinin, Barbaros Hayrettin Paşa’nın İstanbul’daki saygınlığının ve özellikle üst düzey bürokratlar arasında kabul edililiğinin artırılması olduğunu akla getirmektedir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA. A. 102. 546. H-10.05.1103

BOA. A. 106. 25. H-20.08.1106

BOA. A. 106. 1038. H-29.02.1107

BOA. A. 111. 1942. H-10.02.1112

BOA. TS. MA. e.757.63, H-10.11.925

Araştırma ve İnceleme

Ahmet Cevdet Paşa, (1984). Tarih-i cevdet cilt I (Hazırlayan: Dündar Günday). Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1984, ss. 116-117.

Aymard, M. (2015). 16'ncı yüzyılın sonunda Akdeniz'de korsanlık ve venedik. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası (Çeviren: Mehmet Genç), 23(2), s. 219-238.

Bostan, İ. (2009). Adriyatik'te korsanlık. Timaş Yayınları. İstanbul.

Bostan, İ. (2009). Barbaros Hayreddin: İlk deniz beylerbeyi (1534). Türk Denizcilik Tarihi I. Cilt (Editörler: İdris Bostan ve Salih Özbaran), Deniz Kuvvetleri K.lığı Yayını, ss.144-146.

Bostan, İ. (2006). Beylikten imparatorluğa osmanlı denizciliği. Kitap Yayınevi. İstanbul.

Bostan, İ. (2017). Osmanlı Akdenizi. Küre Yayınları. İstanbul.

Bostan, İ. (2009). Adriyatik'te korsanlık. Timaş Yayınları. İstanbul

Bostan, İ. (2021). Kemal Reis. The Encyclopaedia of Islam Three, Brill, Leiden-Boston, ss. 84-86.

Bostan, İ. (2009). Preveze deniz zaferi ve sonrasında Akdeniz dünyası. Başlangıçtan 17. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi (Editörler: İdris Bostan & Salih Özbaran), Dz.K.K.lığı Yayınları. İstanbul.

Bostan, İ. (2009) II. Bayezid döneminde Osmanlı denizciliği. Başlangıçtan 17. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi (Editörler: İdris Bostan & Salih Özbaran), Dz.K.K.lığı Yayınları, İstanbul.

Bostan, İ. (2009) İlk Osmanlı deniz üssü: Gelibolu. Başlangıçtan 17. Yüzyıl Sonuna Kadar Türk Denizcilik Tarihi (Editörler: İdris Bostan & Salih Özbaran), Dz.K.K.lığı Yayınları, İstanbul.

Braudel, F. (1989). Akdeniz ve Akdeniz dünyası I. cilt (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay). Eren Yayıncılık. İstanbul.

Braudel, F. (1989). Akdeniz ve Akdeniz dünyası II. cilt (Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay). Eren Yayıncılık. İstanbul.

Braudel, F. (2017). II. Felipe döneminde Akdeniz ve Akdeniz dünyası I. cilt (Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay). Doğu Batı Yayınevi, İstanbul.

Burbank, J. & Cooper, F. (2010). İmparatorluklar tarihi farklılıkların yönetimi ve egemenlik (Çeviren: Ahmet Aybars Çağlayan). İnkılap Kitabevi. İstanbul.

Carım, F. (1962). Cezayir'de Türkler. Sanat Basımevi. İstanbul.

Cezar, Mustafa. (2013) Osmanlı tarihinde levendler. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Demir, S. (2020). Akdeniz'de korsanlar ve esirler bağlamında joseph pitts ve eşaretnamesi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Durak, A. (2016). Akdeniz'de Osmanlı korsanlığı ve osmanlının korsanlıkla mücadelesi (1530-1571). Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1 (2) s. 131-148.

Emecen, F. (2001). İlk Osmanlılar ve batı Anadolu beylikler dünyası. Kitabevi Yayınları. İstanbul.

Emecen, F. (2009). Osmanlı klasik çağında siyaset (Editör: Adem Koçal). Timaş Yayınları. İstanbul.

Fage, J. D. (2002). A history of Africa. Routledge Taylor&Francis Group, UK.

16 | Veysel ÇETİN

- Gaid, M. (1996). Türkler idaresinde cezayir (Çeviren: Faik Melek). Genkur. ATASE Yayınları. Ankara.
- Gaid, M. (1974). L'Algerie sous les Turcs. Editions Mimouni. Algeria.
- Gale, C. M. (2016). Beyond corsairs: The british – barbary relationship during the french revolutionary and napoleonic wars. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Oxford Üniversitesi. UK.
- Genç, M. (2010). Osmanlı imparatorluğunda devlet ve ekonomi. Ötüken Yayıncılık, İstanbul.
- Gilbert, E. & Reynolds, J. T. (2012). Africa in world history from prehistory to present. Pearson. Boston.
- Glete, J. (2006). “The sea power of Habsburg Spain and the development of european navies (1500-1700)”. War and Society in the Hispanic Monarchy: Politics, Strategy and Culture in Modern Europe (1500-1700) I.
- Goffman, D. (2004). Osmanlı dünyası ve Avrupa 1300-1700 (Çeviren: Ülkün Tansel). Kitap Yayınevi. İstanbul.
- Grammont, H. D. (1886). Histoire d'Alger sous la domination turque (1515-1830). BnF Galicia Koleksiyonu. Paris.
- Gürkan, E. S. (2012). “Batı Akdeniz’de osmanlı korsanlığı ve gaza meselesi”. Kebikeç: İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi Sayı: 33. ss. 173-204.
- Gürkan, E. S. (2011). “Osmanlı-habsburg rekâbeti çerçevesinde Osmanlılar’ın XVI. yüzyıldaki akdeniz siyaseti”. Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası (Editör: Haydar Çoruh, M. Yaşar Ertaş, M. Ziya Köse). Yeditepe Yayınevi. İstanbul.
- Hammer-Purgstall, J. V. (2010). Büyük Osmanlı tarihi V. Cilt. Milliyet Yayınları. İstanbul.
- Hess, A. (2010). Unutulmuş sınırlar: 16. yüzyıl akdenizi’nde osmanlı-ıspanyol mücadelesi (Çeviren: Özgür Kolçak). Küre Yayınları. İstanbul.
- Hobsbawm, E. (1974). Haydutlar (Çeviren: Fatma Taşkent). Logos Yayınları. İstanbul.
- Issawi, C. (1993). “The ottoman-habsburg balance of forces”, süleyman the second and his time (Editörler: Halil İnalçık ve Cemal Kafadar). Isis Press, ss. 145-152.
- İlter, A.S. (1937). Şimali afrika’da türkler I. Cilt. Vakit Gazetesi Matbaası. İstanbul.
- İnalçık, H. (1954). “Ottoman methods of conquest”. Studia Islamica No. 2. Brill, ss: 103-129.
- İnalçık, H. (2008). Osmanlı imparatorluğu klasik çağ (1300-1600) (Çeviren: Ruşen Sezer). Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- İnalçık, H. (2004). Osmanlı imparatorluğunun ekonomik ve sosyal tarihi (Çeviren: Halil Berktaş), (Editör: Halil İnalçık ve Donald Quataert). Eren Yayıncılık. İstanbul.
- Jamieson, A G. (2012). Lords of the sea: A history of the barbary Corsairs. Reaktion Books. UK.
- Julien, C. A. (1958). Histoire de l’afrique: Des origines à 1945. Presses Universitaires de France. Paris.
- Kâtib Çelebi. (2008) Tuhfetü’l-kibâr fî esfâri’l-bihâr (Hazırlayan: İdris Bostan). Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Kavas, A. (2011). Osmanlı–Afrika ilişkileri. Kitabevi Yayınları. İstanbul.
- Kılıç, O. (2017). Beylerbeylerden dayılara cezayir-i garp vilayeti/eyaletinin yönetimi ve yöneticileri (16–18. Yüzyıllar). Cappadocia Journal of History and Social Sciences, Cilt: 9 ss. 418 – 439.
- Kuzucu, S. (2015). XVIII. Yüzyılda uluslararası bir sorun olarak garp ocaklarının Akdeniz’deki korsanlık faaliyetleri. Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi, 9(17), ss. 165-180, s. 168.
- Lütfi Paşa, (1341). Tevârih-i ali osman. Matbaa-i Âmire. İstanbul.
- Mantran, R. (1995). Osmanlı imparatorluğunda Cezayir, Tunus ve Trablusgarp’ın statüleri. XVI.-XVII. yüzyıllarda Osmanlı imparatorluğu (Derleyen ve Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay). İnce Kitabevi. İstanbul.
- Murâdî, (2009). Gazavât-ı Hayreddin paşa (Hazırlayan: Osman Erdem). Çamlıca Yayınları. İstanbul.
- Murâdî. (t.y.). Gazavât-ı Hayreddin paşa I. Cilt (Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ). Tercüman Yayınları. İstanbul.
- Murâdî. (t.y.). Gazavât-ı Hayreddin paşa II. cilt (Hazırlayan: Ertuğrul Düzdağ). Tercüman Yayınları. İstanbul.

17 | Veysel ÇETİN

- Önder, K. (2011). Avrupa tarihi roma imparatorluğundan Hitler almanyası'na. Timaş Yayınları. İstanbul.
- Ortaylı, İ. (2007). Üç kıtada Osmanlılar. Timaş Yayınevi. İstanbul.
- Özdemir, Ş. (2004). Akdeniz hâkimiyetinde Osmanlı devleti ve korsanlık (1695-1789). Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkuyumcu, N. (2007). Mısır ve kuzey Afrika'nın müslümanlar tarafından fethi. T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Panzac, D. (1999). Les corsaires barbaresques la fin d'une épopée 1800-1820. CNRS Éditions. New York.
- Parker, G. (2006). Askeri devrim: Batı'nın yükselişinde askeri yenilikler 1500-1800 (Çeviren: Tuncay Zorlu). Küre Yayınları. İstanbul.
- Pennell, C. R. (2003). From empire to independence. Oxford Press. London.
- Ruedy, J. (2005). Modern Algeria: The origins and development of a nation. Indiana University Press. Bloomington.
- Sestier, J. M. (2017). Antikçağ'da korsanlık (Çeviren: Oğuz Adanır). Doğu Batı Yayınları. Ankara.
- Soucek, S. (2013). The ottoman conquest of egypt and Algeria. conquête ottomane de l'egypte (1517) (Editör: Benjamin Lellouch ve Nicolas Michel). Brill. Leiden-Boston.
- Soysal, İ. (1953). Türk – fransız diplomasi münasebetlerinin ilk devresi. Tarih Dergisi 3(5-6).
- Thompson, I. (1976). War and government in habsburg spain (1560-1620). Michigan University, Athlone Press, Michigan.
- Tinniswood, A. (2011). 17. Yüzyılda akdeniz'de korsanlık (Çeviren: Dinç Tayanç). İnkılâp Kitabevi. İstanbul.
- Tracy, J. D. (2010). Emperor charles v, impresario of war. Cambridge University Press. UK.
- Turan, Ş. (1970). Rodos'un zaptından malta muhasarasına. Kanuni Armağanı, TTK Yayınları. Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). Osmanlı tarihi II. Cilt. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988) Osmanlı devletinin merkez ve bahriye teşkilatı. TTK Yayınları. Ankara.